

поддержка – искусство, представленное театром, живописью, скульптурой, танцами, поэзией, литературой и другими сферами художественной деятельности. Они, по сути, являются материализацией человеческой любви и человеческих знаний. Их влияние на человека не только огромно, но и многозначно.

На основе классической философии, следуя аристотелевской традиции, катарсис возникает как внутренняя человеческая трансформация, фактически охватывает всю моральную и духовную жизнь человека. Катарсис следует рассматривать с точки зрения духовной метаморфозы человека. Эта трансформация включает человеческий интеллект (поле человеческого познания), человеческую волю (поле любви и принятия решений), а также всю богатую сферу эмоциональных переживаний человека.

Ключевые слова: воспитание, образование, классическая философия, добродетели, катарсис, искусство.

P. Skrzydlewski, Dr hab., professor Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Chełmie, Poland, pskrzydyl@gmail.com

Art and upbringing. The role of virtues and catharsis in the upbringing of man

Human upbringing and education are of interest to various disciplines (social, humanities, experimental, natural and theological sciences). The upbringing process is difficult, exposed to many mistakes, including ineffectiveness. Errors of upbringing are born from mistakes of a person himself, his individual, family and social life. Proper and authentic upbringing can also be provided through art.

The virtues make a man kind, and they make human actions also kind. The strength of virtue (firmity), revealed at the right moment of action, as well as the pleasure and joy they give to man because of actions caused by virtue, are an opportunity for the existence of a good man, creating a good community, and good political action. Upbringing is, therefore, a process of making man virtuous, and the direct fruit of virtues is a good, beautiful and real man, who lives beautifully and well.

Human moral perfection of a person, realized through virtues, receives significant support in the field of culture. This support is art, or more precisely, fine arts represented by theater, painting, sculpture, dance, poetry, literature and other fields of artistic activity. They are, in essence, a materialization of human love and human knowledge. Their impact on human being is not only huge, but also multiple.

On the basis of classical philosophy, following the Aristotelian's tradition, catharsis appears as an internal human transformation, in fact covering the entire moral and spiritual life of a man. Catharsis as a person's transformation should be seen in terms of a spiritual metamorphosis of man. This transformation includes the human intellect (the field of human cognition), the human will (the field of love and human decision-making), as well as the entire rich sphere of human's emotional experiences.

Key words: upbringing, education, realistic classical philosophy, virtues, catharsis, art.

Стаття надійшла до редакції 11. 01. 2020 р.

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-1-9-13>

УДК [008:7]:159.923.2

Антоненко Тетяна Леонардівна,

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна, tl.antonenko@gmail.com*

ВПЛИВ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА НА СТАНОВЛЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено дослідженню впливу культури та мистецтва на становлення ціннісно-сислової сфери особистості. Надано характеристику понять «ціннісно-сислова сфера», «культура», «мистецтво». Зазначено, що становлення й активність ціннісно-сислової сфери відбувається під впливом культури та перебуває з нею в діалектичній взаємодії, а основні координати ціннісно-сислової сфери особистості обумовлюються розвитком високomorального світовідношення і життєствердження. Особливу увагу в статті приділено формуванню культури переживань як найважливішому завданню розвитку особистості. Підкреслено значимість емоційної чутливості, адже завдяки їй людина може або прийняти, або відкинути певні цінності на основі сформованої суб'єктивної ціннісної картини людського життя.

У статті проблема взаємодії ціннісно-сислової сфери особистості й культури розглянута в контексті і духовного розвитку, і духовного зuboження особистості. Автор наголошує на особливій ролі мистецтва в контексті осмислення взаємодії ціннісно-сислової сфери особистості й культури.

Ключові слова: культура, мистецтво, ціннісно-сислова сфера, становлення, особистість, емоційна чутливість, світовідношення.

Культура – це не якась частина особистості, а її глобальна функція... Для людини, яка сама себе усвідомлює і розвиває, все є культура... Мета культури – глибинне перетворення суб'єкта...

Еммануель Муньє

Усі види мистецтв слугують найвеличнішому з мистецтв – мистецтву жити.

Бертольд Брехт

Специфічною сутністю людини є наявність у неї ціннісно-сислової сфери, в якій, власне, зосереджені всі моральні, естетичні, інтелектуальні її якості, висока духовність, культура, мистецтво, ідеали – саме це вирізняє людську особистість серед усіх інших живих істот. Ціннісно-сислова сфера є сутнісно визначальним епіцентром людського життя, своєрідним критерієм відмінності однієї людини від іншої. На-

скільки багатша й розвиненіша ціннісно-сислова сфера особистості, тим вона яскравіше вирізняється серед інших.

Слід прийняти до уваги філософську думку Є. О. Лановенка, який справедливо зазначив, що швидкісні темпи еволюції людського світу і світу людини ведуть до того, що аналогічними темпами девальвуються основні духовні цінності [7, с. 22]. Сучасною психологічною, педагогічною, естетичною наукою доведено,

що саме «цінність слугує основою і фундаментом будь-якої культури» [6, с. 429]. Тому глибоке занепокоєння викликає сьогодні зневажливе ставлення до проблем духовних цінностей, духовної культури підростаючих поколінь, як до другорядних. Небезпечною для світу є духовно-ціннісна криза, яка може привести світ до планетарної катастрофи.

Проблема цінностей, ціннісно-сислової сфери особистості, ролі культури й мистецтва, духовності в її становленні знайшла відображення в зарубіжній і вітчизняній філософській, психологічній і педагогічній науці (Б. Кримський, В. Андрущенко, Л. Губерський, В. Кутирьов, А. Ленгле, А. Маслоу, В. Франкл, Е. Фромм, Б. Братусь, Ф. Василюк, А. Клочко, М. Боришевський, З. Карпенко, Д. Леонтьєв, С. Максименко, Н. Чепелева, А. Серий, М. Яницький). Водночас, поки що недостатньо розкриті на методолого-теоретичному і технологічному рівні проблеми впливу культури та мистецтва на становлення ціннісно-сислової сфери підростаючих поколінь.

Мета статті полягає у розкритті методологічних засад, теорії та практики впливу культури й мистецтва на становлення ціннісно-сислової сфери особистості.

У сучасній науковій літературі *ціннісно-сислова сфера* розглядається як інтегративне особистісне утворення, видові ознаки якого переважно представлені цінностями, ціннісними орієнтаціями, особистісними смислами. Ціннісно-сислова сфера зосереджує життєвий світ людини, включає сукупність усіх провідних психологічних компонентів, які виконують системоутворювальну функцію в становленні людини: як людина сприймає цей світ, як вона в ньому існує, яким є її ставлення до себе й до інших, чого прагне, які має цілі в житті, – в усіх цих питаннях присутні цінності й смисли людського буття.

Ціннісно-сислова сфера проходить шлях становлення, що передбачає наявність певних психологічних детермінант, які сприяють успішності даного процесу. Серед цих детермінант важливе місце посідають цінності та смисли, духовність, культура, ідеал. Водночас значний вплив на становлення цінніс-

но-сислової сфери особистості має сучасний інформаційний простір, який, на жаль, є сьогодні малокерованим. Маємо на увазі той факт, що сьогодні низка вітчизняних і зарубіжних програм на телебаченні не спрямовані на формування в підростаючих поколінь, у студентської молоді естетичних і високоморальних художніх цінностей. Зникли з екранів спеціальні телепередачі для школярів, покликані виховувати художньо-естетичні та моральні ідеали, смаки, культуру спілкування і взаємодії людей на основах законів найвищої моралі й людської краси. З кого брати приклад, які ідеальні зразки поведінки й людських стосунків варто наслідувати? Це є актуальною проблемою державного рівня.

У структурі ціннісно-сислової сфери особистості важливе місце посідають цінності. Уже в поглядах стоїків зустрічається категорія «цінність», яка називалася давньогрецьким словом «ахія». Під цінностями розумілося прищеплення всякому блага сприяння «узгодженому життю», яке базується на тому, чого ми бажаємо і чого уникаємо. Існувала класифікація цінностей: «душевні якості», «тілесні», «зовнішні обставини». Варто згадати мудрі й для нашого часу надзвичайно важливі слова Діогена Лаертського, який у свій час сказав, що держава гине тоді, коли в ній не можуть більше відрізнити хороших людей від поганих.

Психологи стверджують, що цінності не є прямим відображенням того, що об'єктивно існує. Щоб вони стали такими, необхідна емоційна чутливість до них, їх глибоке відчуття, осмислення і вибір, що дозволяє, або відкидати, або приймати їх на основі сформованої суб'єктивної ціннісної картини людського життя. Цінності виникають у результаті культурно-перетворювальної діяльності, яка перетворює і змінює саму особистість, формуючи її ціннісну систему, що має екзистенційно-онтологічний характер.

Аналізуючи розуміння цінності у філософії, Л. Баєва виділяє три основних напрями: розуміння цінності як об'єктивного буття, що засвоюється суб'єктом у процесі практичного, пізнавального, морального чи естетичного виду діяльності; як суб'єктивного фено-

мена, який має своїм джерелом сукупність інтелектуальних, психологічних, моральних особливостей особистості, що проявляються зовні; як суб'єктивно-об'єктивного або об'єктивно-суб'єктивного феномена, що має свою природу і який проявляється тільки у відносинах між суб'єктом і об'єктивним буттям [1, с. 8].

Л. Баєва визначає цінність як «комплекс спрямованих від суб'єкта до об'єктивної реальності вольових, емоційних, інтелектуальних переживань, що втілюють у собі найбільш значимі домагання й устремління, що містять в собі цілі та смисли» [1, с. 35]. Розглядаючи структуру цінності, вона виділяє в ній такі компоненти: інтенціональність, символ, поняття. За Х. Райнером цінність – це те, завдяки чому окреме буття здається нам гідним і тому приємним [3, с. 91]. Х. М. Верас відмічає, що цінності є первинними, вони з'являються в нашому практичному досвіді ще до певного розуміння природи цінного предмета. Він визначає цінність як даність, що «доступна безпосереднім і інтуїтивним чином» [3, с. 91].

Філософи виділяють три рівні існування і прояву цінності: значимість, смисл, переживання. Значимість – як змістовний рівень цінності – вказує на те, що є вже моїм, що із буття суб'єкт «впізнав» своє і взяв його, як пазл, для побудови свого «Я». Чим більша значимість об'єкта, тим вища його цінність. Л. Баєва визначає значимість як «рівень, який складає субстанціональний зміст цінності, який тісно взаємопов'язаний зі смислом і переживанням» [1, с. 67].

У своєму житті людина виокремлює з дійсності ті її складові, що за якимись ознаками привертають увагу, викликають інтерес. Їх визначають, як домінанти (О. Ухтомський), рельєфи, обмеження (А. Шаров), тобто те, що є значущим. Те, що має значення для людини, мотивує її діяльність, визначають як цінності. Так, філософія життя Г. Ріккєрта розглядає індивідуальний світ людини як результат її вибору всього суттєвого із дійсності на основі цінностей, що дає людині змогу особистісного освоєння світу.

Усе, з чого складається наш світ, – це цінність: і природні, і матеріальні об'єкти, і духовні, – але людина виби-

рає з цієї множини щось своє, свою значимість. Питання вибору цінностей для людини, на думку А. Шарова, полягає в обмеженості її картини світу, у здатності сприймати значуще для неї, близьке. Ця обмеженість – явище динамічне, від змін, що відбуваються в світі, в самій людині відбувається розширення цих меж [10, с. 147].

Людина проявляє найбільшу активність щодо об'єктів, які значимі для неї, тобто мають певну цінність. Цінності, за влучним висловом А. Шарова, *визначають* психологічний простір життя людини. Освоюючи дійсність, вона вибирає для себе те, що значимо для неї, те, що має смисл [10, с. 18].

Процес взаємодії людини зі світом А. Шаров представляє наступним чином: «...залежність (взаємодія) людини від світу виражається в тому, що світ <...> виступає для людини кордоном її потреб, мислення, почуттів і дій, тому що в межах світу людина знаходить своє, те, що їй потрібно для здійснення своєї життєдіяльності» [10, с. 90]. Серед механізмів такої взаємодії психолог виділяє активність і рефлексію.

Цінності є своєрідним показником уявлень особистості про картину світу, про те, як повинно бути. Так, К. Г. Юнг картину світу вбачав, як велике зовнішнє і велике внутрішнє, посередині якого знаходиться людина в пошуку істини, занурюючись то в одну сферу, то в іншу [12, с. 65]. Тому картина світу є суперечливою, що впливає на вибір цінності особистості.

Надзвичайно слушною є думка В. Барішкова стосовно того, що головне – не те, що для людини є значущим, а як для неї щось стає значущим. Учений бачить вирішення цього питання в особистісній оцінці об'єктів та явищ дійсності, завдяки якій особистість приймається чи не приймається значущість, тобто цінність [2, с. 69]. В особистісній оцінці проявляється багатогранність особистісного ставлення людини. Для того, щоб особистість набула будь-яку цінність, необхідно враховувати наявність у неї інтересу. Про це говорив Г. Олпорт: «інтерес спрямовує увагу, цілі обумовлюють смисли, і перш за все, віра наповнює життя енергією» [5, с. 246]. Цей вислів можна розглядати як формулу або пси-

хологічний механізм набуття цінностей. Використання цього психологічного механізму є необхідною передумовою духовно-морального розвитку особистості сучасної учнівської молоді. Від того, на чому зосереджується увага молодих людей, залежить вибір їх інтересів, смаків, ідеалів, життєвої позиції.

Ціннісні й цивілізаційні реалії сучасного світу свідчать про значну відчуженість людей від власне людського, культури, мистецтва, від самої людини. Ми є свідками дедалі більшої зневаги до національних культурних цінностей, до національного мистецтва. З точки зору естетики, ми все більше стикаємося з низьким і потворним, а удосконалене, прекрасне відходить на задній план. Ми втрачаємо найдорожче – красу і високу мораль людського Духу, знецінюємо культуру, яка перетворює людську істоту в неповторну особистість. С. Хантінгтон зазначив, що в новому світі основні відмінності між людьми і між народами носять не ідеологічний, не політичний, не економічний, а культурний характер [9, с. 16].

Слід наголосити на надзвичайно важливій думці О. М. Леонтьєва, який високо оцінював роль культури у формуванні істинно людського образу. Він зазначав, що «досягнення розвитку людських поколінь втілені... у великих творіннях людської культури. Тільки в результаті привласнення людиною цих досягнень... вона набуває справді людських цінностей. Процес цей ніби ставить її на плечі попередніх поколінь і високо підносить над усім тваринним світом» [4, с. 425].

Однією з універсальних, багатозначних категорій у культурі є символ. К. Г. Юнг розглядав культуру як систему символів, яка дозволяє людині будувати модель власного життєвого світу, страгати життєвого шляху, передбачуваних подій і їх кінцевих результатів. Він вважав, що в основі символу лежить несвідомо «архетипічна сфера психіки людини як частини природного світу, що має здатність до трансформації біологічних імпульсів до вищих за рівнем абстрактності образів, які отримують виключно значущий зміст і вплив». Особливе місце символи займають в мистецтві, в художній творчості [12, с. 21].

Заслуговує на увагу точка зору сучасного канадського культуролога, керівника проекту «Світова культура» П. Шафера на проблеми культури, яка яскраво представлена в його монографії «Культурна особистість» [11]. Саме в ній він всебічно розкрив специфічні особливості культурної особистості, підтверджуючи свої погляди позиціями відомих учених Європи і США. «Культурна особистість являє собою ідеал людської особистості, наповнений істиною людськими якостями, які допомагають особистості долати труднощі життя, боротися зі своїми недоліками, прагнути до духовно піднесеного, творчого, слухати себе, створювати свій образ на основі системи життєво важливих людських цінностей, спираючись на «щоденний життєвий досвід, життєві події» минулого, сьогодення, прогнозуючи майбутнє» [11, с. 38].

Безперечно заслуговує на увагу думка П. Шафера щодо процесу зародження культурної особистості, який полягає в наступному: «мистецтво пізнання себе починається в той момент, коли особистість прислуховується до себе, до своїх емоцій від пережитих потрясінь, неосягненими почуттями, які виникли в людини, що живе в світі, настільки прекрасному й жахливому водночас. Не можна сказати, що культурна особистість сформована повністю, якщо людина не володіє здатністю до мислення. Бути культурною особистістю – значить мати свою власну філософію» [11, с. 38].

Особливої уваги заслуговують погляди П. Шафера на надзвичайну актуальність художньої освіти, яка сприяє розвитку в підростаючих поколіннях «мистецтва бачити». Нам цікавим є посилення П. Шафера на книгу «Очі-в-очі» Кена Уілбера, який звернув увагу на необхідність розвитку трьох «очей», які є видами сприйняття як ключа до знання і розуміння. Перше – це «око плоті», яке розкриває «матеріальні» почуття, що свідчать про сприйняття нами емпіричного світу об'єктів у «просторі і часі». Друге – це «око розуму», яке розкриває символи і образи. Третє – це «око споглядання», яке розкриває «пряме знання» духовної реальності або транслогічної реалії [13, с. 46].

П. Шафер акцентував увагу на необхідності навчити підростаюче покоління «мистецтва бачити», якому можна навчитися у художників, у митців, у вчених, у психологів і психіатрів. Він підкреслює, що це необхідно для того, щоб розширити й поглибити наше розуміння дійсності. Так само, як необхідно вчитися дивитися в минуле, необхідно й уміти передбачати майбутнє [11, с. 49]. При цьому П. Шафер посилається на Джона Макхейла: «Люди виживають завдяки своїй унікальній здібності діяти в теперішньому, ґрунтуючись на досвіді минулого і на прогнозах на майбутні наслідки» [11, с. 49].

П. Шафер справедливо наголошував на необхідності розвивати в себе сенсорні можливості (мистецтво бачити, мистецтво чути, мистецтво смаку й почуття). Необхідно розвивати культуру почуттів і конче необхідно залучати мистецтво в цей процес. Особливий акцент вчений зробив на вихованні й розвитку сенсорних здібностей саме засобами мистецтва [11, с. 56].

Спираючись на досвід Пола Шафера і свій багаторічний (викладацький і науково-дослідницький), можемо констатувати, що мистецтво відіграє надзвичайно важливу роль у становленні ціннісно-смислової сфери підростаючих поколінь, адже воно значно розширює їхній світоглядний кругозір завдяки вихованню системи естетичних цінностей, розвитку естетичних почуттів, естетичного сприйняття природи, навколишньої дійсності, людини, естетичних почуттів, формування естетичних смаків та ідеалів, вміння розуміти й оцінювати твори мистецтва, красу довколишньої дійсності. Особливістю мистецтва є те, що завдяки йому здійснюється гармонізація особистості, розвиваються комплекс істинно людських почуттів: естетичні, інтелектуальні, моральні. Завдяки мистецтву особистість здатна досягнути з позицій естетичного, прекрасного красу людини, красу праці, красу світу, красу природи, красу вчинку.

Розкриваючи історію західного мислення, Річард Тарнас звернув увагу на плюралістичний характер суспільства, який проявився в нестабільних, нестійких, динамічних відносинах між людьми, у порушенні цілісної картини

сприйняття світу, у цілісності людини. Домінуючими стають почуття тривоги та небезпеки [8, с. 341]. У цих умовах, на думку Р. Тарнаса, важливим є те, що вибудовування для себе особистісного ставлення до вищих проявів людського буття здійснюється, спираючись на його духовні основи. Важливою є позиція автора щодо відповідальності індивіда за свої вчинки та здатність до творчих інновацій і духовного відгуку на життя.

Слід підкреслити, що Р. Тарнас знайшов схожість між станом свідомості та психологічною свідомістю, яка в психотерапії (Грегорі Бейтсон) має назву «подвійного вузла», сутність якого проявляється в тому, що людина отримує несумісний один з іншим елементи інформації, які водночас надихають і пригнічують нас [8, с. 356]. На цій підставі Р. Тарнас зробив висновок, що розбалансування розумового і почуттєвого життя особистості позбавляє її доцільності й цінності, а також найважливішої людської якості – культурності.

На становлення ціннісно-смислової сфери особистості особливий вплив має мистецтво, яке значно сприяє формуванню у підростаючих поколінь розуміння сутності краси, емоційно-естетичного відношення до дійсності й мистецтва, сприяє розвитку творчих здібностей. Особливо слід звернути увагу на таку здатність мистецтва, як розвиток художнього бачення, ритму, асоціативності, інтуїції, уяви, синестезії художніх уявлень і виявлення їх гармонії. Саме завдяки мистецтву формується система естетичних поглядів, естетичних уподобань, система естетичних цінностей.

Емоційно-естетичний і художній розвиток особистості є своєрідним фундаментом збагачення особистості системою найвищих інтелектуальних, моральних, естетичних, духовних цінностей, які звеличують і підносять людину над буденністю. Завдяки тому, що естетичні цінності спрямовані на формування моральних і естетичних ідеалів, естетичне освоєння природи, мистецтва, виникає естетична насолода. Слід зауважити, що мистецтво пробуджує найпотаємніші людські почуття.

Для різних видів діяльності необхідне інформаційне забезпечення свідомості у формі визначення ідеального

образу в досягненні поставленої мети та пізнання світу й себе в ньому. Про це говорив і М. Каган, виділяючи чотири форми суб'єктно-об'єктних відносин: здатність суб'єкта до пізнання світу; усвідомлювати цінність світу для себе; конструювати для себе нові бажані об'єкти; здійснювати діалог з іншими суб'єктами.

Психологічною наукою доведено, що людина володіє стійкою емоційною спрямованістю, і убогість емоційного тепла веде до руйнування особистості. Тому культура спілкування передбачає необхідність застосування прийому «емоційного погладжування», яке проявляється в добрих словах, в усмішці, у схвальному погляді. Не випадково зарубіжні та вітчизняні психологи (А. Комбс, К. Роджерс, Г. Саймон, Ф. Василюк, С. Максименко, В. Роменець та ін.) найважливішим завданням розвитку особистості вважали формування емоційної культури, культури почуттів, переживань. Чим вищий рівень духовних потреб, чим багатший спектр культурних цінностей, тим вищий рівень культури переживань особистості.

Слід враховувати той факт, що одні й ті ж цінності сприймаються людьми по-різному, залежно від особливостей культури кожного народу, національних традицій. І, як справедливо відзначає В. Большаков, конфігурація ціннісної системи, співвідношення і взаємодія елементів всередині неї є продуктами тієї чи іншої культури.

Проблема взаємодії ціннісно-смислової сфери особистості й культури розглядається в контексті і духовного розвитку, і духовного зuboжіння особистості.

Висновки. Ціннісно-смислова сфера особистості – епіцентр духовно-морального, висококультурного, художньо-естетичного образу людини, яка здатна формуватися і бути такою в епоху тотальної комп'ютеризації, інформатизації, технологізації. Завдяки набутим інтелектуальним, духовним, моральним, художнім, естетичним, культурним цінностям, які є основою ідеальних уявлень про життя у цивілізованому світі, особистість вибирає свій життєвий шлях, своє життєве кредо, оповите високоморальними гуманістичними цінностями і керується ними у повсякденному житті.

Ціннісно-смыслова сфера особистості завдяки своїм детермінантам становлення – духовності, культурі, мистецтву, ідеалу – закриває шлях перетворення підростаючих поколінь в заручників сучасних цивілізаційних негараздів. Олюднення, окультурення, особистості має здійснюватися на основі гуманізму, добра і Краси, на основі ціннісного світосприйняття і ціннісного світовідношення.

Особливий інтерес для осмислення взаємодії ціннісно-смыслової сфери особистості й культури становить розгляд ролі мистецтва в цьому процесі. Мистецтво, здійснюючи морально-естетичний вплив на особистість через естетичне переживання художніх текстів, відкриває широку панораму людського буття. Не випадково, М. Бахтін називав художні тексти спів-буттям, яке переживається реципієнтом як багатобарвна художня картина світу людського життя, взаємодії людини та природи, в якій представлено гармонійну єдність цінностей та і смислів буття.

Отже, ціннісно-смыслова сфера особистості визначається культурно-історичним буттям особистості. Саме завдяки культурі відбувається вибір особистістю смисло-життєвих і ціннісних орієнтирів, які мають ідеальну спрямованість і духовно-моральний зміст. Зміна системи цінностей визначається рівнем культурності особистості та суспільства, а отже, основні координати ціннісно-смыслової сфери особистості обумовлюються розвитком високоморального світовідношення і життєствердження.

Подальших розвідок у дослідженні проблеми становлення ціннісно-смыслової сфери особистості потребує вивчення взаємодії художньо-естетичних і духовно-моральних цінностей як однієї із складових її розвитку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Баева Л. В. Ценностные основания индивидуального бытия: Опыт экзистенциальной аксиологии : монография. Москва : Прометей. МПГУ, 2003. 240 с.
2. Барышков В. П. Аксиология личностного бытия / под ред. В. Б. Устьянцева. Москва : Логос, 2005. 192 с.
3. Вегас Х. М. Ценности и воспитание. Критика нравственного релятивизма. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербург. ун-та ; Изд-во Рус. христ. гуманит. акад., 2007. 225 с.
4. Леонтьев О. М. Проблемы развития психики. Москва : Из-во МГУ, 1972. 575 с.

5. Олпорт Гордон В. Личность в психологии. Москва : Ювента, 1998. 345 с.
6. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов; пер. с англ. Москва : Политиздат, 1992. 543 с.
7. XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности / НИИМБ; науч. ред. О. П. Лановенко. – Киев : Стилюс, 2004. 572 с.
8. Тарнас Р. История западного мышления / пер. с англ. Т. А. Азаркович. Москва : КРОН-ПРЕСС, 1995. 448 с.
9. Хантингтон С. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. Москва, 1999. 532 с.
10. Шаров А. С. О-граниченный человек: значимость, активность, рефлексия : монография. Омск : Изд-во Омск. гос. пед. ун-та, 2000. 358 с.
11. Шафер Д. П. Культурная личность : монография / пер. с англ. яз. творческий коллектив НИИ духовного развития человека ВНУ им. В. Даля; М. В. Безуглая, Е. В. Бессмертная, А. Л. Кудинова и др.; под ред. Г. П. Шевченко. Киев : Педагогічна думка, 2017. 76 с.
12. Юнг К.-Г. Проблемы души нашего времени / пер. с нем. Москва : Флинта, 2006. 336 с.
13. Ken Wilber Eye to Eye as referred to in R. Ralston. Teaching the stones to Speak. Vision Action Conference Assembly of B.C. Arts Councils. Kelowna. 1990.

References:

1. Baeva, L.V. (2003). Tsennostnye osnovaniia individualnogo bytiia: Opyt ekzistentsialnoi aksiologii [Value foundations of individual being: The experience of existential axiology]. Moscow: Prometei. MPG.U.
2. Baryshnikov, V. P. (2005). Aksiologiiia lichnostnogo bytiia [Axiology of personal being]. Moscow: Logos.
3. Vegas, Kh. M. (2007). Tsennosti i vospitanie. Kritika npravstvennogo relatiivizma [Values and education. Criticism of moral relativism]. St. Petersburg: Izd-vo S.-Peterb. un-ta; Izd-vo Rus. hrist. gumanit. akad.
4. Leontiev, O. M. (1972). Problemy rozvytku psikhiki [Problems of development of psychics]. Moscow: Iz-vo MG.U.
5. Olport, G. V. (1998). Lichnost v psikhologii [Personality in psychology]. Moscow: Yuventa.
6. Sorokin, P.A. (1992). Chelovek. Tsivilizatsiia. Obshchestvo [Person. Civilization. Society]. Moscow: Politizdat.
7. Lanovenko, O. P. (2004). XXI vek: mir mezhdzdu proshlym i budushchim. Kultura kak sistemoobrazuiushchii factor mezhdunarodnoi i natsionalnoi bezopasnosti [XXI century: The world between the past and the future. Culture as a system-forming factor in international and national security]. Kyiv: Stilos.
8. Tarnas, R. (1995). Istoriia zapadnogo myshleniia [History of Western thinking]. Moscow: KRON-PRESS.
9. Hantington, S. (1999). Novaia postindustrialnaya volna na zapade. Antologia. [A new post-industrial wave in the West]. Moscow.
10. Sharov, A. S. (2000). Ogranicheny chelovek: znachimost, aktivnost, refleksiiia [The limited human: Significance, activity, reflection]. Omsk: Izd-vo Omsk gos. ped. un-ta.
11. Schafer, D. P. (2017). Kulturnaia lichnost [Cultural personality]. Kyiv: Pedagogichna Dumka.
12. Yung, K. G. (2006). Probemy dushi nashego vremeni [Soul problems of the present time]. Moscow: Finta.
13. Ken Wilber (1990). Eye to Eye as referred to in R. Ralston. Teaching the stones to Speak. Vision Action Conference Assembly of B.C. Arts Councils. Kelowna.

Антоненко Т. Л., доктор психологических наук, доцент, профессор кафедры педагогики Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина, t.lantonenko@gmail.com

Влияние культуры и искусства на становление ценностно-смысловой сферы личности

В статье рассматривается сущность ценностно-смысловой сферы личности как результат присвоения личностью культуры. Ценностно-смысловая сфера охарактеризована как интегративное личностное образование, видовые признаки которого представлены ценностями, ценностными ориентациями, личностными смыслами; как сложное образование, в котором принимают участие: человек, индивидуальность, личность, сознание и самосознание, внутренний мир личности, содержание и стратегии жизненных самоопределений, поведение, поступки, творчество.

Ключевые слова: культура, ценности, смыслы, ценностно-смысловая сфера, искусство, личность, ценностные ориентации.

T. L. Antonenko, Doctor of Psychology Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Pedagogy Department of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, t.lantonenko@gmail.com

Influence of culture and art on the formation of the value-sense sphere of a personality

The author of the article considers the essence of the value-sense sphere of a personality as a result of appropriation of culture by a personality. The value-sense sphere is characterized as an integrative personal formation, the specific features of which are represented by values, value orientations, and personal senses; as a complex formation in which a person, a personality, an individual, consciousness and self-consciousness, the inner world of a personality, the content and strategies of life, self-determination, behavior, actions, creativity are involved.

The problem of interaction of the value-sense sphere of a personality and culture is considered by the author in the context of spiritual development and spiritual impoverishment of the individual. The article actualizes the problem of increasing disregard for national cultural values and national art. It is emphasized that the value-sense sphere of a personality is determined by the cultural-historical being of the individual. It is through culture the choice of sense-vital and sense-value orientations, which have an ideal orientation and spiritual and moral content, are made by a personality.

It has been determined that the modern information space has a significant influence on the formation of the value-sense sphere of the individual. The value and civilizational realities of the modern world testify to their considerable alienation from everything that is inherent in human beings, culture, art, and from a man himself. The views of home and foreign scientists, philosophers, psychologists and educators on the essence of the interaction of the value-sense sphere of personality and culture have been analyzed. Emphasis is placed on the close relationship between culture and education, which is manifested in the service of a common goal - the improvement of the human personality.

Keywords: culture, values, meanings, value-semantic sphere, art, personality, value orientations.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2020 р.